

Данијел КАВАЛИ*

ФРАНЦУСКА И ЈАДРАН ОД 1797. ДО 1814. ГОДИНЕ**

Муњевити поход на Италију, који је генерал Бонапарта водио 1796. и 1797, дубоко ће промијенити војну стратегију револуционарне Француске: од позорнице другоразредне операције сјеверна Италија постаје позорница главне операције на уштрб Рајнске армије и Њемачке. Она ће, прије свега, по први пут довести у додир једну француску армију са Далмацијом.

КРАЈ МЛЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ (1797)

Француске успјехе у Пијемонту и у Ломбардији прати двострука офанзива: против Аустријанаца, са уласком у Венецију копненим путем, и против Папске државе. Аустрија је претрпјела пораз код Аркола (15-17. новембар 1796) и код Риволија (14. јануар 1797). Послије капитулације Мантове (2. фебруар 1797) аустријске трупе се повлаче према Алпима. Папина војска се предаје, а папа потписује Толентински споразум (19. фебруар 1797) обавезујући се да побједнику плаћа високе дажбине. Крајем марта, Бонапарта креће на Беч преко превоја Тревизо и 18. априла потписује у Леобену претходне тачке мировног споразума, а Французи се налазе на сто километара од аустријске пријестонице.

У Венецији избија побуна против француског војног присуства.¹ У болницама у Верони војници су поубијани (афера „Веронски Васкрс“, 17. април 1797). Сав бијесан, Бонапарта наређује генералу Жиноу да успостави ред овим ријечима: „*За Венецију ћу бити Атила*“.

* Аутор је инжењер у пензији и предсједник Удружења ONERA (Национална служба за аеронаутичка истраживања)

** Превела са француског: мр Јасмина Никчевић

¹ Darut Pierre, *Historie de la République de Venise*, Paris, Editios Robert Colletion Buquins) 2004

Пред том пријетњом Велики савјет абдицира, а дужд је збачен. То је неславни крај Млетачке републике, Серенисима, која је постојала скоро хиљаду година. Француске трупе улазе у град 16. маја.

У Пасеријану је потписан Кампоформијски мир (17. октобар 1797) који даје Аустријанцима Венецију и венецијанску Далмацију, све до Боке Которске. За узврат, Аустрија признаје Француској посједовање аустријске Низоземске, лијеве обале Рајне, као и Јонских острва (Крф). Упркос аустријској интервенцији, Дубровачка република задржава свој суверенитет и неутралност.

АУСТРИЈАНЦИ У ДАЛМАЦИЈИ (1797-1805)

Окупација Далмације од стране аустријских трупа којима командује генерал Рукавина одвијаће се постепено.² Дивизија која броји 4.000 људи напушта Трст морским путем већ 25. јуна 1797. Генерала Рукавину становништво дуж обале углавном добро прихвата.

Житељи Боке Которске, Бокељи, сматрали су Венецијанце заштитницима, не господарима: пад Млетачке републике изазива, дакле, велико узбуђење. Сусрет генерала Рукавине са црногорским владиком омогућава да се окупација спроводи без већих проблема. Почев од 15. октобра 1797. аустријска цивилна управа, са грофом Вон Турмом на челу, може да почне са радом.

Аустријски период може се подијелити на четири фазе, од којих се свака по нечему јасно разликује од других:

- прва фаза за вријеме управе грофа Вон Турма (јул 1797-јун 1799) - то је вријеме успостављања привремене администрације која се бави текућим пословима. Њен цивилни карактер све више потискује војни.

- друга фаза под војном управом надвојводе Карла поклапа се са ратовима друге коалиције (Маренго, 14. јун 1800). Војни карактер управе потискује цивилни све до Линевилског мира (9. фебруар 1801) када се аустријски цар мири са првим конзулом Бонапартом.

- у трећој фази, када је на челу управе гроф Вон Гоес (јун 1804-фебруар 1806), цивили су понову у првом плану. Дворски савјетници предсједавају Гувернаторским савјетом са сједиштем у Задру.

- четврта фаза, за вријеме управе генерала Брадија (јун 1804-фебруар 1806) када војници имају превласт будући да рат са Француском изгледа неизбјежан.

Дубровачку републику, изузетно богату државу од 35.000 становника, брине присуство Аустрије на њеним границама. Дубровчани знају

² Pisani Paul (Abbé), *La Dalmatie de 1797 à 1815*, Paris, Alphonse Picard et Fils, Editeurs 1893.

да је генерал Рукавина већ 1797. желио да погази њихову неутралност. На вијест о објави рата, 20. октобра 1805, Дубровник не крије своје симпатије према Француској.

Трећа коалиција ће супротставити Француску Енглеској, Русији и Аустрији. Пошто је одустао од логоровања код Булоња, император Наполеон упућује седам армијских корпуса Велике армије на Њемачку. Аустријска војска под командом генерала Мака капитулира код Улма 20. октобра 1805. Послије тога Французи тријумфално улазе у Беч, а аустро-руске трупе се повлаче у Моравску. Рат се завршава побједом Велике армије код Аустерлица 2. децембра 1805. Цар Франц II тада потписује Пожунски мир (26. децембар 1805). Аустријанци су принуђени да напусте Венецијанску област и Далмацију. То је такође крај Светог германског римског царства. Франц II ће се одрећи титуле њемачког цара да би постао Франц I, цар Аустрије (6. август 1806).

ПЕРИОД КРАЉЕВИНЕ ИТАЛИЈЕ (1805-1809)

Пожунским миром некадашње венецијанске територије (Фриули, Венето, Истра и Далмација) припојене су Краљевини Италији чији краљ је Наполеон, а Ежен де Боарне вицецраљ.

Далмација је препуштена Италији, тако да њоме управља италијанска администрација која је подређена краљевској влади у Милану и италијански обојена. Ако Италија води цивилну управу, Француска даје војне команданте и окупационе трупе. Између јануара и јула 1806. сву власт држи генерал Молитор коме помаже генерал Лористон у својству царског комесара.

Крајем јануара 1806, Молитор напушта Фриули на челу 5, 23. и 79. бојевог пука.³ У Задар улази 20. фебруара и изјављује да ће поштовати важеће законе и одредбе које је увео аустријски режим.

Док је Бока Которска препуштена Русима (6. март 1806.), Лористон заузима Дубровник (28. маја) предухитривши флоту адмирала Сињавина. Са својих 2000 људи биће принуђен да издржи опсаду у трајању од 20 дана. Опсада престаје 6. јула када трупе генерала Молитора улазе у град.

Појавиће се и двије нове личности: провидур генерал Винченцо Дандоло кога је 28. априла поставио вицецраљ Италије и генерал Мармон⁴

³ Antonie J.B. publiés par *Mémoires du Général Baron Roch GODARD (1792 - 1815)*, Paris, Ernest Flammarion, Editeur sans date

⁴ Marmont Auguste-Frédéric-Louis VIESSE de, *Mémoires du Maréchal MARMONT, Duc de RAGUSE (9 tomes)* Paris, Perrotin, Libraire-Editeur 1857. SIX Georges, *Dictionnaire biographique des généraux et amiraux français de la Révolution et de l'Empire (1792-1814)*, Paris, Librairie historique et nobiliaire Georges Saffroy, Editeur 1934.

кога је 12. јуна император поставио за заповједника Далматинске армије. Они ће у Далмацији развити активност која ће у потпуности оправдати императоров избор: први у администрацији, други у војсци. Нажалост, њихово ривалство изазваће неслогу, јер због позиције коју заузимају војне власти провидурова улога постаје другоразредна. Упркос унутрашњим трвењима Дандолова администрација остаће у најбољем сјећању.

Мармон стиже 30. јула 1806. у Дубровник гдје је Молитор успоставио ред у војном погледу. Он сазнаје да је у Паризу 20. јула потписан споразум, да га је потписао савјетник Дубрил и којим се предвиђа да Руси напусте Котор. Мармон реорганизује армију да би наставио свој поход : он планира да остави 600 људи у Дубровнику, исто толико у Херцег Новом, а са својих 10000 преосталих људи намјерава да нападне Црногорце последије одласка Руса. Међутим, Александар I није ратификовао Д'Убрилов споразум и 5000 Руса и 10000 Црногораца се окупљају код Херцег Новог. Сукоби ће се ускоро наставити. У ноћи између 29. и 30. септембра 1806. Мармонове трупе заузимају мост код Дебелог Бријега да би нападе Херцег Нови са сјевера, будући да су контролисали околна брда. Мала француска армија (око 5000 људи) састојала се углавном од војника 23. и 79. бојевог пука које су ојачали италијански војници генерала Лекија. Мармон тада продире у долину и налази се наспрам главнине руских трупа (око 4000 људи) распоређених за битку. Генерал Дезон енергично предводи јуриш, док руска флота шаље бродице да спасе своје војнике. Руски губици достижу 500 мртвих, исто толико рањених и 250 заробљених, Црногорци имају 400 мртвих и 800 рањених. Француски губици износе 25 мртвих (међу којима је ордонанс генерала Мармона Гаје коме су одрубили главу) и 130 рањених. Поштујући примљена упутства Мармон се повлачи у позадину, у логор у Дубровнику са 15000 људи и почиње радове на изградњи Империјалне утврде на брду Свети Срђ. За то вријеме Руси заузимају острва у близини обале.

Одбацујући пруски ултиматум, у коме му се поставља захтјев да напусти Њемачку, Наполеон ће се поново латити оружја. Односи побједи код Јене и Ауерштета 14. октобра 1806, затим предузима поход на Пољску и улази у Варшаву. Послије побједа код Ајлауа (8. фебруар 1807) и код Фридланда (14. јуна) склапа се Тилзитски мир са Русима 7. јула 1807.

У Дубровник 20. јула стиже вијест о миру по коме се предвиђа да Руси врате Французима Боку Которску, Далматинска и Јонска острва. Француска управа ће се ту постепено уводити.

Година 1808. је мирна и погодна за организовање територија. Међутим, војска током читаве те године припрема будући рат. Мармон се труди да успостави блиске односе са сусједима Црне Горе, Босном и Албанијом.

Дубровачка република је припојена Далмацији 30. јануара 1808, а 14. априла исте године генерал Мармон добија титулу војводе од Рагузе као награду у исти мах за пацификацију Далмације, побједу код Херцег Новог и припајање Дубровника.

У почетку 1809, рат између Француске и Аустрије постаје извјестан: Аустрија се нада да ће извући корист из Наполеонових неприлика у Шпанији. Мармон је 14. марта предузео све мјере како би се његових 12000 људи из Далмације придружили војном походу. Аустријске снаге у Хрватској се процјењују на 10000 људи, али Аустријанци могу рачунати на један дио далматинског живља (добровољачки корпус од 1400 људи). Мармон сазнаје вијест о наставку сукоба већ 11. априла 1809.

Аустријанци нападају први (12. април). Улазе у Далмацију и наносе први пораз Мармону у бици код Крављег Брода у близини Книна (30. априла). Киша и снијег привремено обустављају сукобе.

Пошто Аустријанци остају у дефанзиви, Мармон наставља напредовање 11. маја. Послије 14 дана и 7 борби он успијева да се придружи Италијанској армији у Ријечи 28. маја: преостаје му 11000 људи који ће се придружити Великој армији код Беча. За то вријеме Аустријанци заузимају Далмацију и организују опсаду главних градова уз помоћ локалних устаника.

Мармон, нови заповједник 11. корпуса односи побједу код Масене и Знојма на 40 км од Беча (11. јул 1809, пет дана послије побједи код Ваграма). Примирје је потписано 12. јула, а Мармон је произведен у маршала Царства.

Вијест о потписивању Шенбрунског мира од 14. октобра 1809. у Далмацију стиже 4. новембра. Аустријанци су очајни због наређења да се повуку, а Далматинци су препуштени освети побједника. Француски генерали Бертран и Клозел коначно у потпуности успостављају мир, забрањујући све манифестације. Општа амнестија је објављена 10. новембра 1809.

ИЛИРСКЕ ПРОВИНЦИЈЕ (1809 – 1813)

Шенбрунским миром Француској је враћена Далмација и дата Хрватска југоисточно од Саве, затим аустријска Истра, Трст, Крањска и извјестан број кантона у Корушкој, Штајерској и Тиролу. Цјелина ће чинити Илирске провинције⁵ које су под непосредном Наполеоновом

⁵ PIVEC-STELE Melitta, *La Vie Economique des Provinces Illyriennes (1809 - 1813)*, Paris, Editions Bossard 1930.

MÜNZBERG Werner, *Das Königreich Italien und die Illyrischen Provinzen unter Napoleon I. Weilheim i. OB., Leitfaden zur Postgeschichte und Briefkunde Band V* 1983.

влашћу. Одређено је да пријестоница буде Лајбах (Љубљана). Оне се простиру на 1000 км, са површином од 54.998 км², на којој живи више од 1500000 становника⁶. (3)

Њима управља генерални гувернер. За четири године постојања Наполеон ће именовати четири гувернера од којих ће само двојица првих бити запамћени:

- Маршал Мармон је именован 8. октобра 1809, са задатком да успостави привремену управу, а дужност ће вршити до јануара 1811.

- Генерал Бертран, будући велики маршал Палате, именован је 24. марта 1811, а отишао је са дужности 2. децембра 1812, био је веома омиљен.

- Генерал Жино, војвода од Абрантеса, ће га замијенити 20. фебруара 1813, али ће бити врло брзо смијењен због лудила, јуна 1813.

- Жозеф Фуше, војвода од Отранта, некадашњи министар полиције је посљедњи генерални гувернер: именован је Дрезденским декретом од 17. јула 1813, а напушта Трст већ 26. августа, последије једномјесечног обављања дужности.

Декрет о стварању Илирских провинција потписан је у Тријанону 15. априла 1811. Оне ће имати 7 интендантура: 6 цивилних (Корушка, Крањска, цивилна Хрватска, Истра, Далмација, Дубровник) и једну војну (војна Хрватска). Ова посљедња задржава своју првобитну организацију задруге, југословенски облик сеоских заједница. Наполеонове централистичке тежње своде Илирију на обичне департмане, умјесто да буде „маркгрофовија“, војна крајина која би чувала границе Царства. Он, штавише, не укида неугодну функцију генералног интенданта, а то представља обнављање дуализма цивилно /војно, који је причинио толико зла за вријеме италијанског периода. То ће бити главни разлог одласка маршала Мармона.

Управа првог интенданта, Дошија, катастрофална је. Његов наслједник, Шаброл, постављен августа 1813, као разуман и поштен човјек зна да улије поштовање.

Влада у Лајбаху такође има новине: *Званични телеграф Илирских провинција*, који омогућује градском библиотекар, младом писцу Шарлу Нодјеу да начини прве кораке у књижевности.

Французи граде у Далмацији 320 км пута, отварају више лицеја (Задар, Дубровник, Шибеник, итд). Империјална управа ставља на снагу француски грађански законик. Закони су објављени на француском, њемачком и „словенском“. Ово уздизање једног словенског језика на ниво званичног извјесно утиче на развој модерног словеначког језика.

⁶ PIVEC-STELE Melitta, *La Vie Economique des Provinces Illyriennes (1809 - 1813)*, Paris, Editions Bossard 1930.

Те реформе, међутим, нијесу баш прихваћене у широким масама. Могу се издвојити три главна разлога за незадовољство⁷ :

- став у односу на свештенство доживљава се као уништавање религије.

- непопуларност регрутације.

- неспретно и неумјесно увођење законодавства за које Далмација није спремна, будући врло привржена својим обичајима.

Томе треба додати примјену континенталне блокаде, успостављене да би се упропастила Енглеска. Прекид трговине, чији су путеви водили преко Далмације, изазваће пропадање читавих привредних дјелатности.

Послије катастрофалног похода на Русију и рата у Саксонији, Французи се тешко могу супротставити савезницима. Ако се узме у обзир дезертерство, може се тврдити да у августу 1813, француска армија броји само 500 људи, спремних да се бране.

Аустријанци ће освојити Илирске провинције 18. августа 1813. после прекида преговора у Прагу. Цијелу земљу су брзо окупирали, осим зона отпора око градова. Трст, који је опкољен 16. септембра, капитулира 14. октобра.

Тог истог 14. октобра 1813, на четврту годишњицу оснивања, аустријски генерал Латерман проглашава крај Илирских провинција.

Град Задар ће капитуларити 5. децембра, Котор 28. јануара 1814. Генерал Донзело, командант острва Крфа, прославио се тиме што се предао тек 6. јуна 1814, односно два мјесеца после Наполеонове абдикације у Фонтенблоу. Крф је посљедњи европски град у коме се вијорила француска застава 1814. године.

Далмација поново пада под аустријску чизму: окупација ће трајати све до 1918.

ЗАКЉУЧАК

У Далмацији, као и другдје, наполеонова епопеја донијела је само славу, а оставила је за собом многа разарања. У позитиван биланс француског присуства може се уписати извјестан развитак као посљедица примјене закона на снази у Великом Царству, изградња колских путева, отварање већег броја лицеја и признавање локалних језика. То присуство је снажно обиљежило националну свијест и историјско памћење неких земаља као што је Словенија. Што се негативног дијела биланса тиче, треба наравно говорити о континенталној блокади која је

⁷ PISANI Paul (Abbé), *La Dalmatie de 1797 à 1815* Paris, Alphonse Picard et Fils, Editeurs 1893.

упропастила читаве дјелове привреде, као и о војној обавези. Штавише, долазећи у Далмацију, Французи су мало водили рачуна о постојећим институцијама: из тог разлога Далматинци нијесу никада истински прихватили француску доминацију. Упркос томе, биланс оствареног током само четири године истаћи ће Франц I, аустријски цар, који ће изјавити: „Штета је што Французи нијесу остали још десет година.“

Daniel CAVALLI

FRANCE AND THE ADRIATIC BETWEEN 1797 AND 1814

Summary

The paper provides a brief historical context and outlines the events regarding French occupation of the southeast coast of the Adriatic Sea. The events are related to the 1797 Peace of Campo Formio, when Austria temporarily took possession of Dalmatia and Dubrovnik. It gives a summary of the establishment of administrative jurisdiction of Kingdom of Italy over this area, and ultimately, of the entry of this area into the wider whole of Illyrian provinces.

KEY WORDS: *France, Italy, the Republic of Venice, Boka Kotorska, the Adriatic, Illyrian provinces*